

**ІСТОРІЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРИВНІ:
ВІД 1918 ДО 2008 РОКУ.**

(До 90-річчя закону про грошову одиницю – гривні)

Перший в історії нашої держави національний законодавчий акт – Тимчасовий закон¹ про випуск державних кредитових білетів (карбованців) Української Народної Республіки був прийнятий 19 грудня 1917 р.

А національна валюта гривня як законний (тобто, встановлений конкретним законом) грошовий знак була запроваджена до державного грошового обігу в 1918 р. В той час на наших землях державні паперові гривні забезпечували грошовий обіг паралельно з “місцевими” бонами (емісії окремих населених пунктів і територій) та різноманітними іноземними (російськими, австрійськими, польськими, німецькими тощо) банкнотами і монетами, які за українськими законами та іншими вітчизняними нормативними актами вільно функціонували на всій території УНР. Карбованець і гривня перебували в обігу одночасно у фіксованому співвідношенні – 1 крб. дорівнював 2 грн. А вони, в свою чергу, мали встановлене законодавчо-нормативними актами співвідношення до кожної з іноземних валют.

Отже, у цьому році наша держава відмічає своєрідний ювілей – 90 років тому Центральна Рада ухвалила перший закон про національну грошову одиницю – ГРИВНЮ.

**Закон про грошову одиницю, карбування монети та
друк державних кредитових білетів².**

1 березня 1918 р.

Центральна Рада 1 березня 1918 р. ухвалила:

1. За основну грошову одиницю прийняти гривню, що містить 8,712 долі щирого золота, гривня ділиться на 100 шагів, 2 гривні відповідають одному карбованцю емісії 1917 р.

2. Монету прийняти такої вартості:

а) золоту на 20 гривень,

б) срібну на одну гривню,

в) іншого металу, який тимчасово встановить міністр фінансів: на 1 шаг, 2 шага, 5 шагів, 20 шагів і 50 шагів.

3. Розмір і вагу монети має тимчасово установити міністр фінансів. На монеті з чільного боку мають бути написи: 1) назва монети, 2) рік биття монети, 3) назва місця биття.

4. Державні кредитові білети прийняті такої вартості: на 2 гривні = 1 карбованцеві, 5 гривень, 10 гривень, 20 гривень, 100 гривень, 500 гривень, 1000 гривень, (2000 гривень – ?).

5. Кредитові білети мають бути типу виданих 100 карбованців з одміною рисунку і кольору для кожної вартості, але на відворотній стороні мають бути лише такі написи:

а) Державні кредитові білети Української Народної Республіки забезпечуються всім державним майном Республіки,

б) Державні кредитові білети Української Народної Республіки ходять нарівні з золотою монетою,

в) За фальшування кредитових білетів винувних карається позбавленням волі і тюрмою.

6. Рисунки, кольори державних кредитових білетів тимчасово має встановити народний міністр фінансів.

З оригіналом протоколу згідно:

Тов. Голови Української Центральної Ради

М. Шраг

Секретар Української Центральної Ради

Я. Левченко

Таким чином, ще в перші місяці своєї незалежності в 1918 р. українська держава у сильному цейтноті все ж спромоглася ухвалити такий необхідний для запровадження і розбудови власного грошової системи закон про грошову одиницю (про монети і паперові гроші), але за відсутності свого банкотно-монетного виробництва та за браком часу встигла виготовити і ввести в обіг тільки паперові гривні (монет відкарбувати тоді не вдалося).

Вже через 2 місяці Центральна Рада, яка прийняла закон, втратила владу, і лише уряд гетьмана П. Скоропадського за договором³ від 27 травня 1918 р. замовив виготовлення першої партії паперової гривні в Берліні, яку доставлено⁴ в Україну в другій половині вересня того ж року. В жовтні до обігу були введені менші номінали (до 500 грн. включно), а в листопаді – вищі номінали (1000 і 2000 грн.). Але й після введення до обігу власної гривні основну масу грошових знаків на наших землях становили місцеві сурогати – бони та закордонні емісії, зокрема, російські.

Законом Директорії УНР про українську грошову одиницю⁵ від 6 січня 1919 р. було встановлено, що російські грошові знаки (кредитові білети і “керенки”) перестають бути законними платіжними знаками, а гривня є державною грошовою одиницею.

В західних регіонах держави українську грошову одиницю паралельно з “короновою валютою” запроваджено в обіг Законом Української Національної Ради про введення в обіг гривень і карбованців в Західній Області УНР⁶ від 4 квітня 1919 р.

Але функціонування національних грошей за часів УНР тривало недовго. Термін дії карбованця – 2 роки і 8 місяців, а гривні – лише півтора роки. Їх вільний

обіг Владою Рад директивно заборонявся вже на початку 1920 р., зокрема, Розпорядженням Народного банку Російської Федерації⁷ від 6 січня 1920 р. і Декретом Ради Народних Комісарів УСРР⁸ від 8 травня 1920 р.

За цей період до грошового обігу було введено близько 14 мільярдів гривень⁹.

На сьогодні з 2 вересня 1996 р. до грошового обігу України вже введено 3 типи (канадський, англійський і український) банкнотної гривні та увесь номінальний ряд затверджених Верховною Радою України обігових розмінних монет. Але ситуація складається таким чином: банкноти і монети є, а законів України про грошову систему і національну валюту вже 15 років немає.

Це фундаментальні закони, прийняття яких вимагають мінімум дві постанови найвищого державного законодавчого органу і Конституція України :

1. Постанова Президії Верховної Ради України «Про національну валюту в Україні» за №1809 від 14 листопада 1991 р., пункт 3¹⁰:

Кабінету Міністрів України разом з комісіями Верховної Ради України з питань економічної реформи і управління народним господарством, з питань планування, бюджету і цін та Національним банком України створити Економічну раду по розробці механізму впровадження національної валюти, а також для підготовки проекту Закону про грошову систему.

2. Постанова Верховної Ради України «Про роботу Національного банку України» за №2227 від 24.03.1992 р., пункт 6¹¹:

Національному банку України разом з Кабінетом Міністрів України підготувати і протягом 1992 р. подати Верховній Раді України проекти законодавчих актів про Національний банк України, Державну скарбницю України, комерційні банки, систему нагляду за діяльністю комерційних банків, валютне регулювання, грошову і кредитну системи, національну валюту.

3. Частина друга 92 статті Конституції України¹² констатує, що:

“Виключно законами України встановлюються:

1) ... засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків, статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України ...”.

За відсутності законів України про грошову систему і національну валюту українські монети намагаються карбувати і успішно справляються з цим всі, хто забажає: держава, в особі Нацбанку; “королі України-Руси”; громадські організації і бізнесмени; якісь невідомі вітчизняні та закордонні фальшивомонетники. До того ж, Нацбанк паралельно з монетами державного статусу іноді карбує монетовидні вироби квазі-державного або відомчого статусу, на яких зображені відомчі документи Нацбанку, а їх державні аналоги відсутні (указ Президента України або постанова Кабміну).

Такими є мідно-нікелева 5-гривнева і срібна кілограмова 100-гривнева монета, які випущені в 2006 р. з нагоди 10-річчя грошової реформи 1996 р. При цьому срібна монета лише легалізована, але фактично не введена до обігу, бо вільно не продавалась навіть в центральному апараті Нацбанку, а чисельні запити колекціонерів (і найвідоміших в державі, і аматорів) та організацій всіх рівнів залишились без задоволення.

Часто на монетах відсутня назва держави, але зазначається назва емісійного інституту. В багатьох випадках головний державний символ – герб – зменшено до такого розміру, що на монеті він сприймається як якийсь міні-знак. Іноді зустрічаються державні монети – “раритети”, на яких зображення державного герба України взагалі відсутнє. Мова йде про золоті монети “Оранта”, які розроблялись як інвестиційні, а введені в обіг як колекційні. Яким документом пояснити таку метаморфозу в термінології? Перш за все, розкриває суть проблеми не документ, а його відсутність і небажання затвердити національну термінологію...

Ще на стадії затвердження Міжвідомчою координаційною радою Кабміну України дизайну цих інвестиційних – “пам’ятних” монет, Нацбанк проігнорував протокольні вимоги фахівців НАН України і Держріддоромету. Що це – зразок “вільного трактування” Конституції України (ігнорування вимог 20 статті)? А номінали монет “Оранта” 500, 250, 125 та 50 грн. теж не всі стандартні. Зауважимо, що номінали 250 і 125 грн. випадають з номінального ряду українських грошей, які коли-небудь були затверджені Верховною Радою України. А чому золоті монети однакової ваги $\frac{1}{2}$ трійської унції мають 4 різні номінали – 250, 200, 100 і 50 грн.? При цьому ціна золота в світі постійно зростає, а номінали українських монет постійно зменшуються – чим пояснити цей абсурд в діяльності Нацбанку?

А як можна було допустити карбування українських державних монет на ронделях англійських мідно-нікелевих монет? Адже англійські монети більшого діаметру і майже вдвічі важчі за українські! Але ж габаритно-вагові показники монет в залежності від їх основної тематики (українські стандарти) розроблялися не Нацбанком, а НАН України і після узгодження з Міністерством культури, Держріддорометом і Нацбанком були протокольні затверджені Віце-прем’єр-міністром України на засіданні Міжвідомчої координаційної ради Кабміну ще 11 листопада 1994 р. А чому наші портретні монети мають номінал не 1 грн., як було затверджено Міжвідомчою координаційною радою Кабміну України, а 2 грн., який, в свою чергу, передбачався для монет історичної тематики? Відповідь теж елементарна – з боку вищих інстанцій відсутній будь-який зовнішній контроль посадовців Нацбанку і їх фахової кваліфікації, а на внутрішній самоконтроль банкірів, як виявилось, сподіватись не має сенсу.

Для мідно-нікелевих монет зазначимо їх головну характеристику (діаметр) в залежності від тематики і номіналу, які були затверджені 11 листопада 1994 р.:

- діаметр 31 мм – номінал 1 грн. “Видатні особи” (портретна серія),
- діаметр 33 мм – номінал 2 грн. “Історичні події, спорт, флора-фауна”,
- діаметр 35 мм – номінал 5 грн. “Архітектура і техніка”.

На українських банкнотах канадського і англійського типів зразка 1992 р. державний герб теж відсутній, але це зрозуміло і виправдано, адже на підставі повноважень, які були надані першому Голові Правління Нацбанку В.П. Матвієнку (Постанова Президії Верховної Ради України за № 1952–XII від 10 грудня 1991 р.)¹³, він затвердив зразки цих грошових знаків ще до ухвали постанови про

державний герб (Постанова Верховної Ради України від 19 лютого 1992 р.)¹⁴, тобто, в той час, коли герб ще не затвердили.

Інша справа, коли розробку дизайну українських гривневих банкнот зразка 2003–2006 рр. здійснювали “засекречені автори” з Нацбанку, які, як виявилось згодом, мають недостатній фаховий рівень, зокрема, у сфері геральдики. Результат – на всіх номіналах банкнот державний герб зображено без дотримання елементарних геральдичних вимог щодо затверджених Верховною Радою України кольорів складових елементів герба. А остання з трьох українських видів 1-гривневих банкнот – синьо-жовта, зразка 2006 р. – має прикру геральдичну помилку: кольори елементів герба спотворено, “поміняно місцями”, тобто, тло геральдичного щита – жовте, а тризуб – синій. Мабуть про необхідність геральдичної експертизи в Нацбанку забули, а з НАН України для надання відповідної експертної геральдико-боністичної довідки нікого з фахівців не запросили, як це завжди практикувалося раніше. Тому зараз провідні історики та геральдисти вимагають негайного вилучення з державного грошового обігу банкнот номіналом 1 гривня зразка 2006 р.

Наведені недоліки не сприяють поліпшенню позитивного іміджу держави, її емісійного інституту, грошової системи і, відтак, грошової одиниці. Зазначені недоліки складають тільки малу частку з усього їх масиву. А причиною такого незадовільного стану речей в цій ділянці розбудови банківської системи є відсутність достатнього національного законодавства, навіть фундаментальних конституційних законів, зокрема, про грошову систему і національну валюту.

І щоб автора ніхто не звинуватив в помилковості його висновків і тверджень про певний вакуум законодавчо-нормативної бази, процитуємо енциклопедичні визначення наших провідних вчених у галузі теорії грошей і грошового обігу.

В «Енциклопедії банківської справи», в статті за редакцією М.І. Савлука зазначено: „Грошова система – визначена законодавством форма організації та регулювання грошового обігу в країні ... на основі єдиного державного механізму, має в собі елементи: назву і величину грошової одиниці, види грошей, забезпечення грошових знаків, порядок емісії грошей, організацію готівкового і безготівкового обігу, механізм грошово-кредитного регулювання, методи встановлення валютного курсу, механізм валютного регулювання”¹⁵.

В Україні досі не існує спеціального закону про грошову систему. Окремі її елементи визначено в Законі “Про Національний банк України”, в Декреті Кабміну України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”, в Указі Президента України “Про грошову реформу в Україні”, в нормативних актах НБУ.

Цікавий, але маловідомий для широкого загалу факт, що М.І. Савлука – провідного науковця України у галузі теорії грошей, грошового обігу і кредиту, ще за часів СРСР–УРСР 27 грудня 1990 р. розпорядженням колишнього головного банкіра України – Голови Правління Республіканського банку Держбанку СРСР В.Д. Буряка було залучено до робочої групи банку – попередника НБУ з метою розробки першочергових заходів із створення національної банківської системи, запровадження власної валюти і розробки необхідного банківського законодавства.

Далі на сс. 62–65 енциклопедія¹⁶ подає такі визначення:

“Банківське законодавство України – це система (великий масив) різноманітних щодо юридичної сили (ієрархія-статус документів), форм і сфер дії законодавчих і нормативних актів:

- відповідні статті Конституції, закони і постанови Верховної Ради України,
- Укази Президента України (з 28.06.1996 до 28.06.1999 року – вимога Конституції України),
- Постанови Уряду (Кабінету Міністрів України),
- інструкції, положення, правила Національного банку, Мінфіну, Державної комісії цінних паперів та фондового ринку,
- локальні нормативні акти,
- міжнародні конвенції та договори”.

Отже, на сьогодні гострою проблемою є недостатня кількість законів, які регулюють суспільні відносини у сфері банківської діяльності.

У США, ФРН, Франції, Великій Британії та інших країнах з розвинутою економікою у зазначеній сфері діють понад 2 десятки законів. В Україні їх в 3 рази менше. При цьому недостатність законодавчої бази частково компенсується відомчими інструкціями НБУ, а цілий пласт відносин, стандартів, нормативів залишається без державного і навіть відомчого регулювання.

Загальновідомо, що фундаментальними державними актами є Закони України “Про банки і банківську діяльність” (1992–2000), “Про Національний банк України” (1999), але вони жодним чином не відмінюють і не підмінюють законнів, визначених ст. 92 Конституції України, зокрема, закону “Про статус національної валюти”.

Зауважимо, що за таких умов, коли в Україні навіть конституційні закони десятиліттями не приймаються Верховною Радою у визначеному порядку, то їх досить часто замінюють не наступні за статусом документи Кабміну України, а їх підмінюють відомчими інструкціями Нацбанку, які приймає його Правлінням без будь-якого публічного обговорення в Кабміні, НАН України, Мінфіні та інших зацікавлених міністерствах, відомствах і організаціях. Так, подібне постійно трапляється з нормативними актами, що регулюють виготовлення і введення в обіг пам’ятних та інвестиційних монет. Вони через кожні 2–3 роки кардинально змінюються Нацбанком, і, на жаль, не завжди на краще. Від такого „порядку”, двозначності та нестабільності у відносинах НБУ КМ безпідставно і всупереч укладених договорів та домовленостей страждають всі комерційні банки (колишні дистриб’ютори Нацбанку), музеї, сотні нумізматичних організацій, тисячі колекціонерів.

Тепер повернемося до найголовнішої термінології щодо назви конституційного закону про статус національної валюти. Тож проведемо власне дослідження терміну “статус” в контексті назви цього закону (в «Енциклопедії банківської справи України» ні назва закону, ні термін “статус” не наведено і ці поняття не розкрито) та подамо енциклопедичне визначення терміну “валютна система”.

Враховуючи перехідні положення Конституції України, засоби масової інформації 5 вересні 1996 р. повідомляли, що Голова Верховної Ради України О.О. Мороз на прес-конференції заявив про необхідність звіту Кабінету Міністрів України про грошову реформу після закінчення обміну карбованців на гривню, і що секретаріату Верховної Ради доручено зробити запит Президенту України щодо необхідності надати до Верховної Ради України проект закону “Про грошову реформу”. Ця конституційна вимога діяла з 28 червня 1996 р. до 28 червня 1999 р., коли Перехідні положення Конституції надавала право Президенту України ухвалювати Укази з економічних питань, які ще не врегульовані законами, з одночасним поданням до Верховної Ради України однойменних законопроектів. Але очікуваного проекту закону ніхто так і не надав.

В «Енциклопедії банківської справи України» на сс.118–119 розкрито поняття “валютна система”¹⁷, а на с. 375 ще раз уточнено: “Національна валютна система – державно-правова форма організації валютних відносин держави, регламентована національним законодавством. Є частиною грошово-кредитної системи держави, обслуговує переважно зовнішньоекономічний оборот товарів, послуг і капіталів, її основними елементами є національна грошова одиниця, склад офіційних золотовалютних резервів, механізм формування валютного курсу, умови конвертування національної валюти й характер валютних обмежень, форма та організація міжнародних розрахунків, до неї належать ті національні органи й установи, які регулюють і контролюють валютні відносини”¹⁸.

Труднощі у визначенні терміну “статус” суттєво розкриваються і конкретизуються, якщо проаналізувати проекти Конституції в редакції від 23 листопада та 27 грудня 1995 р., 2 лютого і 27 лютого 1996 р.,¹⁹ які майже нічим не відрізняються і в яких зазначено:

“Виключно законами України встановлюються:

б)... грошове, ...і інвестиційного регулювання,...валюта, проби, види, вартість, типи і карбування монет, порядок випуску та емісії банкнот ...”.

Зауваження та пропозиції члена Конституційної комісії О.О. Мороза:

“Виключно Конституцією і законодавчими актами України визначаються:

б)... порядок випуску та емісії банкнот ..., валюта, проби, вартість та типи національних монет”²⁰.

Знову виникає запитання: хто і для чого в останній період, а, можливо, і в конституційну ніч з 27 на 28 червня 1996 р. змінив прозору, чітку і конкретну редакцію зазначеної статті на таке неоднозначне, не зрозуміле і не конкретне формулювання назви закону, яке навіть не потрапило до головної банківської енциклопедії? Можливо, це ті особи, які карбували інвестиційні монети, а вводили їх в обіг, як пам’ятні колекційні, хто використовував для національних монет ронделі закордонних?

Ще одне питання: чим пояснити відсутність законів (або небажання їх приймати) про грошову систему і про національну валюту, зокрема, про грошову одиницю? Адже останні закони за обсягом можна викласти максимум на одній-двох сторінках. Як аналоги і зразки для визначення структури, обсягу і змісту можна

розглянути вищенаведений Закон УНР від 1 березня 1918 р. і закон ФРН про карбування монет від 8 липня 1950 р. в редакції від 1 січня 1975 р. з додатком про карбування медалей (уточнимо, на монетних ронделях) від 13 грудня 1974 р.

Зважаючи на вищевикладене, легко зробити висновок, що 15-річна відсутність зазначених законів України пояснюється лише недостатньою кваліфікацією відповідних державних службовців або організованою протидією певних банківсько-політичних сил, яким краще керувати банківською системою в ручному режимі, ніж виконувати конкретні закони. За відсутності законів службовцям всіх рівнів (рангів) можна безконтрольно і безкарно робити все, що кому заманеться, а за наявності законів, за помилки і порушення законодавства винні мали б нести конкретну відповідальність, навіть, кримінальну.

Якою ж є справа сьогодні – на 18 році незалежності України – із законодавчим забезпеченням випуску монет? Так, вітчизняні та закордонні фальшивомонетники-“нумізмати” за 15 років накарбували кілька сотень різновидів обігових монет, з яких значна частина так званих “високовартісних раритетів”. Не зважаючи на наші звернення до найвищих посадовці, Нацбанк і всі державні інстанції таких “лохотронів” не хочуть помічати і ніяк їм не протидіють, а інколи навіть “прикривають” елементарну кримінальщину, офіційно підтримуючи “липу”.

Останнім часом в офіційних виданнях Нацбанку і практично в усіх приватних каталогах друкується чимало обмеженої (неповної), явно неправдивої та недостовірної інформації або відвертої “липи”, навіть про офіційні випуски²¹ державних обігових монет, зокрема, про луганський нововиріб-“раритет” – 2 копійки 1992 р. карбування. Але ж документально засвідчено, що на Луганському верстатобудівному заводі²² робочий інструмент для серійного карбування монети номіналом 2 коп. виготовили лише 12 серпня 1993 р., бо в 1992 р. передбачалось всі розмінні монети білого кольору (1, 2 і 5 коп.) замовляти в Італії. Так і було зроблено, але влітку 1993 р. в повному обсязі було відпрацьовано вітчизняні технології виготовлення обігових монет з алюмінієвого сплаву, і серійне карбування 2 коп. замовили в Луганську.

Отже, колекціонерів-фахівців, в першу чергу, цікавлять документи про статус і офіційні характеристики грошових знаків, а вже потім – власне нумізматична продукція (банкноти, монети, медалі на монетних ронделях, жетони і т. п.). Хто діє навпаки, той ризикує зібрати не колекцію дійсних нумізматичних цінностей, а “купу” металолому (іноді, навіть, з дорогоцінних металів). Спритні ділки від нумізматики уміло розповсюджують серед недостатньо обізнаних колекціонерів численні подробиці всіх типів і видів, ерзац-раритети, копії монет замість оригіналів, “фантастичні випуски” і т. п. Відсутність необхідного законодавства дозволяє багатьом спритникам певний час уникати будь-якої відповідальності за свої протиправні дії та провокує до розширення сфери діяльності, а число таких недоброчесних розповсюджувачів фальшивок все зростає.

З метою протидії вищезазначеним проявам та з правом надання фахової допомоги найвищим органам державної влади (Верховній Раді, Кабміну і Президенту України), міністерствам і відомствам (Мінфіну, Мінкульту, Нацбанку і т. д.),

музеям, клубам колекціонерів та іншим організаціям на базі громадських організацій НАН України було створено Асоціацію нумізматів України, яка об'єднує нумізматів, боністів, фалеристів та інших колекціонерів і захищає їх права на першочергового та повне забезпечення нумізматичною продукцією. Мета Асоціації – не торгівля монетами, як дехто помилково вважає, а організація в державі цивілізованого нумізматичного ринку. Але, на жаль, чимало банківських працівників цю істину не бажають розуміти і діяти відповідно до здорового глузду. Часто вони вчиняють навпаки – створюють численні перешкоди на шляху нумізматичних товарів від державного емісійного інституту до споживача-колекціонера. У цьому випадку несуть збитки і Нацбанк, і пересічні громадяни, а виграють виключно перекупники за рахунок попередньої скупки монет і створення їх штучного дефіциту.

Цивілізований нумізматичний ринок будь-якої провідної держави світу передбачає розвиток і повнокровне функціонування не тільки програми сучасних національних монет, але й програми збереження монетної спадщини, а також активний ринок боністики, медальєрики, фалеристики, програм інформаційного та супутнього забезпечення, аукціонної торгівлі, організації абонементного обслуговування та постійних зустрічей колекціонерів тощо (мінімум 10–12 програм або напрямків діяльності). Тільки в такому випадку держава зможе отримувати на постійній основі максимальні прибутки від нумізматики, розвиненої в повному обсязі.

У свою чергу, ринок сучасних національних монет повинен в себе включати і сегмент інвестиційних монет, перші 4 номінали з яких ще в 1996 р. для нас відкарбувала Австрія, але вже в 1997 р. НБУ перейменував-“перехрестив” їх на пам'ятні-колекційні(?). Але від такої акції технічні характеристики цих монет (назва, проба і вага металу, діаметр, якість карбування) не змінились, однак вдвічі від закордонних аналогів зросла ціна.

На сьогодні Нацбанк щорічно карбує по кілька найменувань інвестиційно-колекційних монет, тобто технічні характеристики інвестиційних монет, а ціна чомусь така, як у колекційних. Але ж багато країн карбують звичайні інвестиційні монети (якість карбування “Анциркулейтет”) і такого ж дизайну колекційно-інвестиційні (якість карбування “Пруф”), але ж у перших ціна майже в півтори рази менша. Чому така різниця в ціні за аналогічні монети? Відповідь елементарна – у них є відповідне законодавство, і вони його чітко виконують, як того вимагає міжнародна практика і традиції.

Тому звичайні закордонні інвестиційні монети з аналогічними характеристиками можна в Україні купити значно дешевше від інвестиційних умовно колекційних вітчизняного карбування. Тим більше, що ронделі ми в Україні не виробляємо, а закуповуємо їх в інших країнах. Це означає, що якість монет (проба і чиста вага дорогоцінного металу) нам гарантує закордонний постачальник, а не власний монетний двір.

Тепер розглянемо так зване українське “законодавство” (інструкції Нацбанку) про колекційні пам'ятні монети.

Як було зазначено вище, документи найвищої юридичної сили ухвалюють Верховна Рада України і Кабмін України, які забезпечують прийнятим актам дер-

жавний статус. У свою чергу, Національний банк України приймає відомчі документи. Якщо Нацбанк забажає підвищити юридичну силу своїх відомчих документів до державного статусу, то ці документи повинні пройти відповідну процедуру розгляду і затвердження якщо не у Верховній Раді України, то, в крайньому разі, на рівні Кабінету Міністрів України.

Саме такими загальноприйнятими нормами користувались ініціатори, розробники та виконавці спільної Постанови Кабміну і НБУ № 230–6 від 14 квітня 1994 р. щодо підготовчих заходів до карбування пам'ятних монет²³. Цією Постановою при Кабміні створена Міжвідомча координаційна рада (склад ради: Віцепрем'єр-міністр України – керівник ради, Голова Держріддорогмету – заступник керівника ради, члени ради – Голова Правління Нацбанку, Міністр фінансів, Міністр культури, Президент НАН України і заступник директора одного з ДНІ НАН України). Зазначена рада, в свою чергу, створила Робочу комісію²⁴ з попереднього розгляду дизайнів пам'ятних монет, яка переважно складалася з представників НАН України. З метою налагодження в Україні цивілізованого нумізматичного ринку, за сприяння керівників Міністерства культури, НАН України і колишнього Держріддорогмету 6 травня 1995 р. Мініюстом була зареєстрована Асоціація нумізматів України, до Правління якої також увійшло чимало працівників НАН України²⁵.

За невеликі (на сьогодні – мізерні) кошти Резервного фонду Кабміну зазначені вище та залучені додатково міністерства і відомства першочергово підготували для затвердження Кабміном проекти «Концепції комплексного розвитку національної нумізматичної і функціонування її цивілізованого ринку»²⁶, «Положення про статус сучасної державної нумізматичної продукції»²⁷, «Положення про категорії якості карбування та стану збереження колекційної металевої нумізматичної продукції України»²⁸, пакет інших необхідних документів (понад 20 найменувань), перелік яких за рекомендацією НАН України визначено Наказом Держріддорогмету за № 21–в від 14 вересня 1994 р.²⁹

У 1994–1996 рр. зазначені документи в обов'язковому порядку використовувалися всіма організаціями-виконавцями Постанов Кабміну і Нацбанку України, а державний статус пам'ятних монет було засвідчено документами Міжвідомчої координаційної ради, які в обов'язковому порядку були завізовані керівниками міністерств і затверджені Віцепрем'єр-міністром України.

Після чергової реорганізації структурних підрозділів Кабміну і ліквідації Держріддорогмета – координатора робіт всіх організацій-співвиконавців, зазначена координаційна робота з грудня 1995 р. зосередилась в Міністерстві фінансів України. Мінфін ініціював прийняття нової постанови Кабінету Міністрів і Національного банку України за № 526 від 1996 р.³⁰ і створення Державної міжвідомчої нумізматичної ради України, яка на виконання п. 6 ст. 116 Конституції України повинна була б з 1997 р. за рахунок комплексного розвитку національної нумізматичної і функціонування її цивілізованого ринку забезпечити додаткові надходження до Державного бюджету України.

Комплекс зазначених робіт доручався Міністерству фінансів, Державній податковій адміністрації, Головному Управлінню Державного казначейства, Міністерству економіки, Міністерству культури і мистецтв, Міністерству юстиції, Міністерству статистики, Міністерству машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії, Міністерству промисловості, Державному митному комітету, Міністерству внутрішніх справ, Службі безпеки, Міністерству зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі, НАН України, Міністерству у справах молоді та спорту, Нацбанку, Національному олімпійському комітетові, Асоціації нумізматів України, іншим зацікавленим міністерствам, відомствам та організаціям.

Планувалося, що в Держнумрадї будуть створені спеціальні робочі комісії³¹ (організаційні заходи за Мінфіном), які повинні були б остаточно допрацювати «Комплексну нумізматичну програму до 2000 р.», проекти додаткових законодавчих і нормативних документів, спрямованих на комплексний розвиток національної нумізматичної та її цивілізованого ринку. На жаль, на березневому (1997 р.) засіданні Міжвідомчої координаційної ради на прохання Нацбанку напрацьовані проекти документів були передані на затвердження до банку, а Держнумраду не створили. Отже, гарантований статус державних мають тільки документи, затверджені Кабміном, а документи прийняті Нацбанком мають відомчий статус.

Типовим прикладом такого відомчого документу, яким Нацбанк намагається підмінити низку документів державного статусу (зокрема, не затверджених Кабміном в березні 1997 р.) є «Інструкція про організацію виготовлення, випуску в обіг і реалізації пам'ятних та ювілейних монет України»³². Постанова Правління НБУ № 438 від 7 листопада 2000 р. (реєстрація Мінюсту № 876/5097 від 27 листопада 2000 р.) із змінами 2005 р. і 2008 р.³³.

Досить часті і суттєві зміни цього відомчого документу призводив до низки негативних наслідків, зокрема, розбалансування всього нумізматичного ринку України і протестів тисяч колекціонерів, які не можуть в робочий час або за станом здоров'я відвідувати банки і витратити багато годин на процедуру одержання монет (через великі черги та значний час на оформлення накладних і фінансових документів).

Правління Нацбанку своєю постановою № 11 від 17 січня 2008 р. (реєстрація Мін'юсту № 80/14771 від 1 лютого 2008 р.) відмінило дистрибуторство комерційних банків на реалізацію пам'ятних монет України, згідно з якою колекціонери мали можливість гарантовано купувати монети за ціною НБУ, та взаємн ще не розробило і не оприлюднило нового порядку продажу монет колективним членам Асоціації нумізматів України та іншим організаціям, які є юридичними особами.

На сьогодні Мін'юст розглядає скаргу Асоціації щодо оптимізації останньої редакції зазначеної Інструкції.

Після надання Мін'юстом своїх висновків і рекомендації доцільно додатково опрацювати і конкретизувати основні нумізматичні терміни і детально проаналізувати питання ціноутворення на нумізматичну продукцію, оскільки у фахівців це питання викликає безліч обґрунтованих запитань.

1. Енциклопедія банківської справи України / Гол. ред. В.С. Стельмах – К., 2001. – С. 165–167.
2. *Дмитрієнко М., Ющенко В., Литвин В., Яковлева Л.* Гроші в Україні. – К., 1998. – С. 232.
3. Там само. – С. 157.
4. Там само. – С. 177.
5. Там само. – С. 196.
6. Там само. – С. 202.
7. Там само. – С. 209–110.
8. Там само. – С. 216–217.
9. Там само. – С. 221.
10. Постанова Президії Верховної Ради України Про національну валюту за № 1809–ХІІ від 14.11.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 4. – С. 23.
11. Постанова Верховної Ради України Про роботу Національного банку України за № 2227 від 24.03.1992 р.
12. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К., 1997. – Частина друга 92 статті.
13. *Дмитрієнко М., Ющенко В., Литвин В., Яковлева Л.* Вказ. пр. – С. 232.
14. Постанова Верховної Ради України від 19.02.1992 р.
15. Енциклопедія банківської справи України... – С. 165–167.
16. Там само. – С. 62–65.
17. Там само. – С. 118–119.
18. Там само. – С. 375.
19. Проект Конституції України. Рішення Конституційної комісії України. 11.03.1996 р. – С. 116.
20. Там само. – С. 352.
21. Банкноти і монети України. Національний банк України. – К., 2004. – С. 78.
22. *Люлько А.С.* ЛСЗ – первый монетный двор Украины. – Луганск, 2005. – С. 93.
23. Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України за № 230–6 від 14.04.1994 р.
24. Склад постійної конкурсної комісії з попереднього розгляду дизайну колекційних монет України. Оригінал.
25. Свідоцтво про реєстрацію Асоціації нумізматів України. Видане Мініюстом України за № 650 від 6.05.1995 р.
26. Проект Концепції комплексного розвитку національної нумізматики і функціонування її цивілізованого ринку. Січень 1997 р. Розроблено МК Радою для затвердження Кабінетом міністрів України.
27. Проект Положення про статус сучасної державної нумізматичної продукції. Січень 1997. Розроблено МК Радою для затвердження Кабінетом міністрів України.
28. Проект Положення про категорії якості карбування та стану збереження колекційної металевої нумізматичної продукції України. Січень 1997 р. Розроблено МК Радою для затвердження Кабінетом міністрів України.
29. Наказ Держзріддорогмету Про організаційні заходи щодо виконання програми Колекційні монети України за № 21–в від 14.09.1994 р. Копія.
30. Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України за № 526 від 1995 р.
31. Проект Положення про Державну міжвідомчу нумізматичну раду України. Лютий 1997 р.
32. Інструкція про організацію виготовлення, випуску в обіг і реалізації пам'ятних та ювілейних монет України.
33. Постанова Правління НБУ № 438 від 7.11.2000 (реєстрація Мініюсту № 876/5097 від 27.11.2000 р.) зі змінами.